

Ronse-De Vrijheid Fase 2: herinrichting historische kern (Sint-Martensstraat, Cypriaan de Rorestraat, Priestersstraat, Schipstraat, Begijnhofstraat, Kleine Markt en Kaatsspelplein)

1 Gemotiveerd advies

1.1 De volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek

Deze archeologienota is het resultaat van een **volledig archeologisch vooronderzoek**. Het archeologisch vooronderzoek nam de vorm aan van een bureauonderzoek (2017C318) en proefputtenonderzoek (2017F9). Hierbij was het mogelijk om al het noodzakelijke vooronderzoek uit te voeren.

1.2 De afwezigheid van een archeologische site

Niet van toepassing. Het archeologisch vooronderzoek en historische bronnen wijzen op een rijk verleden dat zich goed bewaard op een (relatief) geringe diepte onder het maaiveld bevindt.

1.3 De impactbepaling

1.3.1 Inleiding

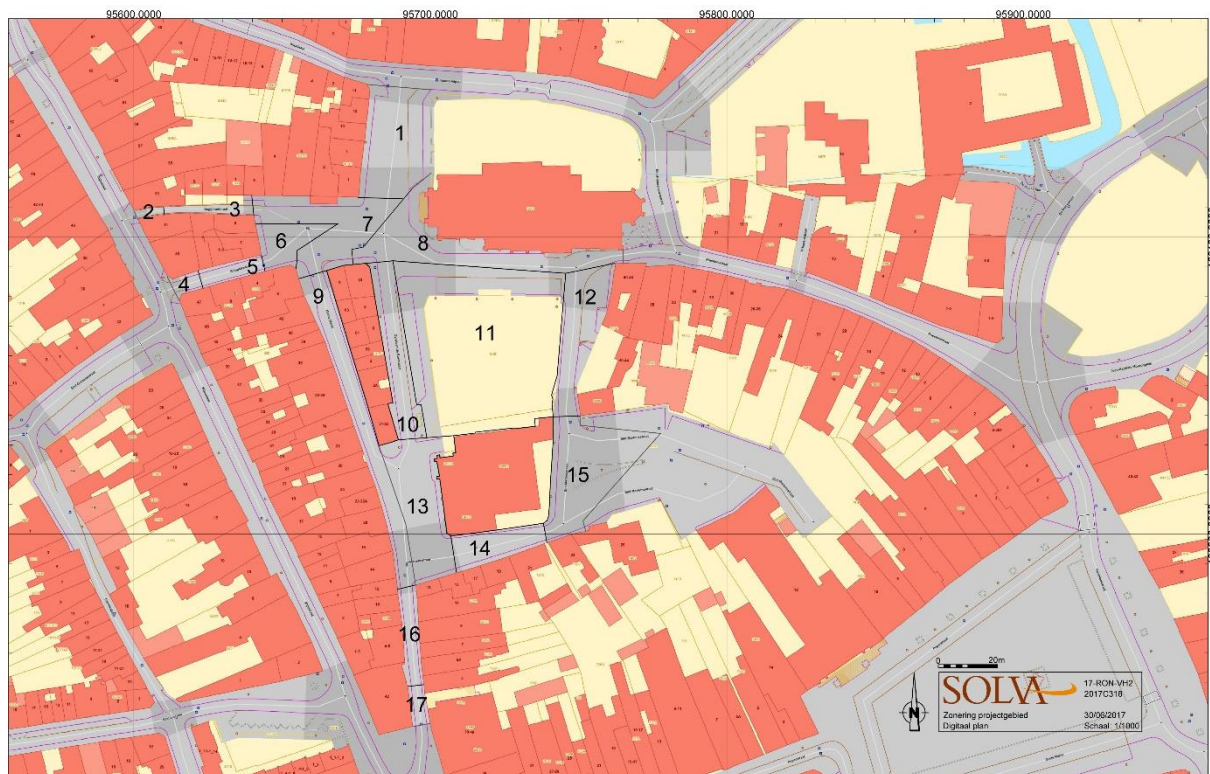
Stad Ronse wenst de Vrijheid gefaseerd herin te richten. In deze tweede fase wordt in de Sint-Martensstraat, Schipstraat, Begijnhofstraat, Kleine Markt, Cypriaan de Rorestraat, Kaatsspelplein en het deel van de Priestersstraat tussen de Cypriaan de Rorestraat en de Sint-Martensstraat de bestaande **verharding** opgebroken en vervangen, waarbij extra groenzones en terrasruimtes worden ingepland. Op de Kleine Markt is de aanleg van een fontein voorzien. De bestaande gemengde **riolering** wordt bij deze werken vervangen door een gescheiden stelsel. In de Cypriaan de Rorestraat en op het Kaatsspelplein zal de regenwaterafvoer via wadi's verlopen. Ter hoogte van de Sint-Hermeskerk wordt de toegang aangepast voor mindervaliden. Het Albertpark wordt tevens heringericht en wordt via nieuwe toegangen en paden toegankelijker gemaakt.

Door de **proactieve aanpak**, waarbij een deel van het archeologisch vooronderzoek reeds startte in 2015, was het mogelijk om de impact van de geplande werken te reduceren. In 2015 vormden de ontwerpplannen voornamelijk een 'inrichtingsschets' waarbij het ontwerp nog kon aangepast worden aan de resultaten van het vooronderzoek. Er is vervolgens een algemene evaluatie gebeurd waarbij per zone op basis van het bureau- en proefputtenonderzoek een aantal **aandachtspunten** gesignaleerd werden. Op deze manier konden de archeologische resultaten ten opzichte van de ontwerpplannen afgewogen worden en was een **constructieve houding** ten opzichte van het archeologisch bodemarchief mogelijk. Stad Ronse heeft met deze 'archeologische aandachtspunten' rekening gehouden om de oorspronkelijke ontwerpplannen aan te passen waar dit technisch mogelijk was (ligging ontworpen riolering, wadi's in plaats van riolering, inperking herprofilering Albertpark, werken in ophoging, ...). Hoewel de impact van de werken in sommige zones aanzienlijk is, is een maximale inspanning gebeurd om bij het finaliseren van de ontwerpplannen het archeologisch erfgoed waar mogelijk te ontzien. Dit hoofdstuk vat per deelzone de geplande werken nogmaals samen, zoals die uitgebreid zijn neergeschreven in het verslag van resultaten (hoofdstuk 2.1.2.3.).

1.3.2 Indeling in zones

Om de complexe situatie van de ontworpen toestand overzichtelijk te houden, werd het projectgebied ingedeeld in verschillende zones (Figuur 1). De **zonering** is gebaseerd op een combinatie van de aard van de werken en de archeologische vraagstelling binnen het projectgebied (zie *infra*).

- zone 1: het Kaatsspelplein, met uitzondering van de trappen aan de Sint-Hermeskerk
- zone 2: het westelijk stuk van de Begijnhofstraat
- zone 3: het oostelijk stuk van de Begijnhofstraat
- zone 4: het westelijk stuk van de Schipstraat
- zone 5: het oostelijke stuk van de Schipstraat
- zone 6: het (zuid)westelijk stuk van de Kleine Markt (relatief vrij van ontworpen rioleringen)
- zone 7: het noordelijk en oostelijk stuk van de Kleine Markt (reeds vrij veel verstoringen)
- zone 8: de Priestersstraat, westelijke grens valt samen met de kerkhofmuur op de Kleine Markt (zie *infra*), oostelijke grens valt samen met begrenzing projectgebied
- zone 9: de Sint-Martensstraat, vanaf nr. 12 tot aan de Kleine Markt
- zone 10: de Cypriaan de Rorestraat
- zone 11: het Koning Albertpark
- zone 12: de Sint-Martensstraat ten oosten van het Albertpark (nr. 37 tot kruising met de Priestersstraat)
- zone 13: het pleintje ten westen van 'De Passage', maakt deel uit van de Sint-Martensstraat
- zone 14: de Sint-Martensstraat ten zuiden van 'De Passage' (nr. 15-23)
- zone 15: de zone ten oosten van 'De Passage' (nr. 23-37)
- zone 16: de Sint-Martensstraat, vanaf halverwege nr. 2 tot 12
- zone 17: het meest zuidelijke stuk van de Sint-Martensstraat, tot halverwege nr. 2

Figuur 1: Zonering projectgebied (digitaal aangemaakt, 1/1000, 30/06/2017, bron: Agentschap Geografische Informatie Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).

1.3.3 Zone 1

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt grotendeels boven het bestaande te liggen, enkel onder het huidige westelijke voetpad wordt

een afgraving voorzien. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel op dieptes tussen de 1,48 en 3,58 m). Een wadi volgt grotendeels het tracé van de nieuwe riolering. De fundering voor deze wadi komt maximaal 1,32 m onder het huidige maaiveld te liggen. De groenzone ten oosten van het Kaatsspelplein wordt uitgebreid. De bodemingreep bedraagt maximaal 20 cm maar komt grotendeels te vervallen daar deze groenzone in ophoging boven het huidige maaiveld komt. Op de hoek met de Watermolenstraat wordt een boom aangeplant. De boomput is maximaal 90 cm diep. Ten slotte worden twee verzinkbare en twee vaste palen geplaatst. De bouwput is respectievelijk 1,14 en 60 cm diep en heeft voor beide een oppervlakte van 0,6 m².

1.3.4 Zone 2

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt steeds boven het bestaande te liggen. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel, dat zich op dieptes tussen de 1,2 en maximaal 3,18 m bevindt.

1.3.5 Zone 3

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt grotendeels boven het bestaande te liggen. Enkel ter hoogte van de Kleine Markt valt het ontworpen maaiveld ter hoogte van de afwatering centraal in de weg maximaal 5 cm onder de bestaande toestand. In dit oostelijke deel van de Begijnhofstraat is nog geen riolering aanwezig. Een gescheiden stelsel wordt voorzien op dieptes tussen de 1,2 en 1,4 m ten opzichte van het maaiveld.

1.3.6 Zone 4

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt hierbij grotendeels boven het bestaande te liggen. Enkel onder het zuidelijke voetpad wordt maximaal 9 cm verdiept. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel, op dieptes tussen de 1,06 en 3,2 m. De DWA komt hierbij in het tracé van de bestaande gemengde riolering te liggen.

1.3.7 Zone 5

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt hierbij steeds boven het bestaande te liggen. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel, op dieptes tussen de 1,06 en 2,52 m. De DWA komt hierbij in het tracé van de bestaande gemengde riolering te liggen.

1.3.8 Zone 6

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Ten noorden van de Schipstraat, tegen de westelijke bebouwing aan, komt het ontworpen maaiveld maximaal 5 cm onder het bestaande te liggen. Ter hoogte van de Begijnhofstraat komt het ontworpen maaiveld vervolgens weer boven het bestaande te liggen. Voor de rest van de zone blijft de onderfundering steeds deels bewaard. In deze zone worden geen rioleringen voorzien. Er wordt daarentegen wel een boom aangeplant. De diameter van de boomput meet 3 m, de diepte minstens 90 cm.

1.3.9 Zone 7

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt grotendeels boven het bestaande te liggen. Enkel onder het zuidelijke voetpad komt de ontworpen situatie maximaal 9 cm lager te liggen. De gemengde rioleringen worden vervangen door gescheiden stelsels. Het stuk tussen IP11/20 en 4/19, op dieptes tussen 1,28 en 2,57 m, betekent een volledig nieuwe aanleg, daar hier geen rioleringen gekend zijn. De rioleringen tussen IP3/18 en 4/19, op dieptes tussen 1,14 en 2,81, volgen enigszins het tracé van de bestaande gemengde riolering maar liggen over een andere as. De DWA-buis in het zuidelijke deel van de Kleine Markt (IP3 naar IP7, op een diepte van 1,84 m) blijft eveneens niet binnen het gabarit van de bestaande gemengde riolering. In deze zone wordt ten slotte ook een fontein voorzien. Het centrale gedeelte van deze fontein (diameter 80 cm) komt 1,2 m onder het huidige maaiveld te liggen. Een grotere impact betreft de aanleg van een waterbuffer en technische ruimte (3x4,6x2,6 m).

1.3.10 Zone 8

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Tegen de oostelijke grens van het projectgebied komt enkel een strook van 15 cm onder het zuidelijke voetpad 3 cm onder het huidige maaiveld te liggen. Verder westelijk in de Priestersstraat komt het ontworpen maaiveld steeds boven de bestaande toestand te liggen. Het bestaande maaiveld wordt enkel verlaagd tot onder het voetpad ter hoogte van de zijtoegang tot de Sint-Hermeskerk (maximaal 13 cm). Deze trap wordt bovendien heraangelegd, maar aan de dragende constructie wordt niet geraakt. Tegen de hoofdingang van de Sint-Hermeskerk wordt het bestaande maaiveld eveneens verlaagd (maximaal 23 cm).

Ten zuiden van de Sint-Hermeskerk ligt heden nog geen riolering, maar wordt in het ontwerp in RWA riolering gepland, op een diepte tussen de 1,93 en 2,19 m. Als dusdanig betekent deze riolering een volledig nieuwe ingreep. In het oostelijke gedeelte van de Priesterstraat is dan wel reeds een gemengde riolering aanwezig maar de ontworpen situatie verloopt over een andere as. Bovendien ligt in deze zone de verbinding tussen de wadi's uit de Cypriaan de Rorestraat en het Kaatsspelplein. Deze zal de bodem verstoren op een diepte 90 en 110 cm. Ten slotte worden twee verzinkbare en vier vaste palen geplaatst. De bouwput is respectievelijk 1,14 en 60 cm diep en heeft voor beide een oppervlakte van 0,6 m².

1.3.11 Zone 9

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). In deze zone komt het ontworpen maaiveld boven het bestaande te liggen (tot ca. 16 cm). De bestaande riolering wordt opgebroken en vervangen door een gescheiden stelsel. Deze situeert zich op dieptes tussen de 1,2 en 3,09 m.

1.3.12 Zone 10

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). In het zuiden van deze zone komt het ontworpen maaiveld grotendeels boven het bestaande te liggen. Enkel in de zuidelijke zone wordt een strook onder het westelijke voetpad verdiept. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een nieuwe DWA-riolering, met een kleinere diameter en in hetzelfde tracé. Deze betekent bijgevolg geen nieuwe ingreep. De gebouwen dienen hun regenwater gescheiden aan te bieden. De leidingen hiervoor komen net onder de verharding te liggen. Ter hoogte van deze afwateringsbuizen komt de fundering 10 cm dieper te liggen ten opzichte van de ontworpen verharding. Deze buizen vloeien naar een wadi, die maximaal 1,1 m onder het huidige maaiveld komt te liggen. Ten slotte worden enkele groenzones aangelegd. Aangezien slechts 20 cm benodigd is voor het breken van de ondergrond, de bestaande verharding dikker is, en het merendeel van deze groenzones in ophoging boven het bestaande maaiveld komen te liggen, betekent de aanleg van deze groenzones geen bodemingreep.

1.3.13 Zone 11

Het Albertpark wordt heraangelegd. Deze heraanleg houdt onder meer in dat er 3 toegangen worden gecreëerd, een hellend vlak en luwe trap naar de Priestersstraat en een trap die uitgaat op de Sint-Martensstraat ter hoogte van 'De Passage'. De aanleg van deze trappen gaat gepaard met de (gedeeltelijke) afbraak van de bestaande keermuur en trap. Er worden verder nieuwe wandelpaden en drie zitbanken gebouwd, waarvan de opbouw respectievelijk 45 en 40 cm bedraagt. Er wordt één boom gerooid tot op diepte van minimaal 1 m, alsook wordt er nieuw gazon aangelegd op de locatie waar oude en nieuwe wandelpaden niet samenvallen. Hiervoor moet gerekend worden op een maximale bodemingreep van 20 cm, minder dan de opbouw van de huidige wandelpaden. Ten slotte wordt ook het terrein geherprofileerd. Er wordt hoofdzakelijk opgehoogd, waarbij het gazon onder deze ophoging niet wordt afgegraven maar enkel verkruid. Geplande nivellerings overschrijden nooit de 40 cm en raken aldus niet aan archeologische lagen (cf. controleboringen).

1.3.14 Zone 12

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). In het zuiden van deze zone wordt in strook van 16 cm onder het oostelijke voetpad 5 cm verdiept. De rest van het ontworpen

maaiveld komt boven de bestaande situatie te liggen. Ter hoogte van de aan te leggen trap naar het Albertpark blijft de bestaande onderfundering niet bewaard en komt het ontworpen baanbed ca. 11 cm lager te liggen. Ten noorden komt het ontworpen maaiveld steeds boven het bestaande te liggen, met uitzondering van een bestaande oprit ten oosten van de straat.

De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel, op dieptes tussen de 2,09 en 3,4 m. De RWA-riolering betekent hierbij een volledig nieuwe ingreep, de DWA-riolering valt ten dele samen met het tracé van de bestaande riolering. Verder wordt een nieuwe keermuur opgetrokken voor de bestaande en wordt een nieuwe groenzone opgericht op de locatie van de bestaande parking. Er moet rekening gehouden worden met een bodemingreep van 20 cm. Als dusdanig raakt de aanleg van deze groenzone niet aan eventueel aanwezige archeologische lagen.

1.3.15 Zone 13

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Ten zuiden komt de ontworpen toestand gemiddeld 21 cm boven de bestaande toestand te liggen. Centraal en noordelijk in deze zone is echter geen voldoende buffer aanwezig tussen de ontworpen en bestaande situatie en raakt de ontworpen verharding wellicht aan het baanbed van de bestaande verharding. Er worden vervolgens twee verzinkbare en twintig vaste palen geplaatst. De bouwput is respectievelijk 1,14 en 60 cm diep en heeft voor beide een oppervlakte van 0,6 m². Centraal op het plein wordt ten slotte een boom geplant (3 m diameter, minstens 90 cm diep).

1.3.16 Zone 14

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt grotendeels boven het bestaande te liggen. Enkel in het oosten van deze zone wordt het huidige baanbed verlaagd, maximaal 35 cm onder de voetpaden en 10 cm onder de rijweg. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel op dieptes tussen de 1,5 en 2,04 m. De ontworpen rioleringen komen buiten het voormalige kerkhof te liggen. Er worden twee bomen voorzien op het zuidelijke voetpad. De boomputten hiervoor zijn minstens 90 cm diep. De aanleg van vaste paaltjes is ten slotte hierboven reeds beschreven bij zone 13.

1.3.17 Zone 15

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). De ontworpen verharding ligt grotendeels boven en valt samen met de bestaande. Enkel in het westelijke gedeelte, tegen de voormalige Sint-Martinuskerk aan, wordt het huidige maaiveld verlaagd, tussen de 9 en 36 cm. Daar waar op de huidige parking een gescheiden stelsel wordt aangelegd (zie *infra*), wordt enkel over de breedte van de rioleringen het asfalt verwijderd. Na het leggen van de rioleringen wordt opnieuw asfalt gegoten.

Er ligt momenteel nog geen riolering in dit deel van het projectgebied, met uitzondering van een gemengde riolering (400 mm) langs het tracé tussen de ontworpen inspectieputten 13bis/22bis en IP23/14. Het nieuwe gescheiden rioleringsstelsel, op dieptes tussen de 1,5 en 3,4 m, is zo ontworpen dat het niet raakt aan het verdwenen koor van de voormalige Sint-Martinuskerk.

De toegangstrap tot 'De Passage' wordt aangepast. Van de bestaande trap worden enkel de blauwe hardstenen treden opgebroken maar blijft de dragende constructie bewaard. Een deel van de noordelijke muur, waarin deze trap vervat zit, wordt tevens afgebroken. De onderste treden van de ontworpen trap komen onder het huidige maaiveld te liggen, en sluiten zo aan met ontworpen verharding (zie *supra*). Er worden ten slotte enkele groenzones ingepland. Hiervoor moet één boom gerooid worden (minstens 1 m diep) en worden er twee bomen aangeplant (boomputten minstens 90 cm). Voor de aanleg van gazon moet rekening gehouden worden met een bodemingreep van 20 cm. De onderfundering van de bestaande verharding blijft hierbij behouden.

1.3.18 Zone 16

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt ten dele onder de bestaande situatie te liggen. Deze afgraving situeert zich echter hoofdzakelijk

onder de voetpaden. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel op dieptes tussen de 1,2 en 3,09 m.

1.3.19 Zone 17

De verharding wordt in deze zone heraangelegd (opbouw maximaal 40 cm). Het ontworpen maaiveld komt ten dele onder de bestaande situatie te liggen. Deze afgraving situeert zich echter hoofdzakelijk onder de voetpaden. De bestaande gemengde riolering wordt vervangen door een gescheiden stelsel op dieptes tussen de ca. 1,2 en 2,4 m.

1.4 De waardering van de archeologische site

Het projectgebied van fase 2 kent een **complexe geschiedenis**. Er is in de bestaande literatuur reeds een aantal keer geopperd dat zich ter hoogte van de Sint-Hermeskerk/Koning Albertpark en de onmiddellijke omgeving van de Sint-Martinuskerk mogelijks een Romeinse (en/of vroegmiddeleeuwse) kern kan bevinden¹. De archeologische vondsten bevestigen dit in zekere mate. Tal van – weliswaar aangetroffen in jongere contexten – Romeinse (soms bijzondere) vondsten wijzen op het bestaan van **een Romeinse site** in de nabijheid. Voor de vroegmiddeleeuwse periode is de situatie tevens moeilijk te vatten. De *Suppletio Milonis* vermeldt de stichting van een religieuze nederzetting door Amandus. Deze zou zich ontwikkeld hebben tot een Merovingisch/Karolingisch monasterium ter hoogte van het Kaatsspelplein en de Sint-Hermessite. De historische bronnen die verhalen over deze periode zijn echter veel later na de beschreven gebeurtenissen te boek gesteld en dienen met een kritische blik bekeken te worden. Archeologische bewijzen voor het bestaan van een Merovingisch of Karolingisch monasterium zijn nauwelijks voorhanden. De Sint-Martinuskerk is in dit opzicht significant. Deze naamgeving kan naar de vroege middeleeuwen verwijzen. In de recente literatuur wordt inderdaad meer en meer de theorie geopperd dat de **Sint-Martinuskerk** de oudste (vroege middeleeuwen: voor 840?) parochiekerk is waarrond het vroegste Ronse (de stichting van de ‘*cella*’ door Sint-Amandus?) zich ontwikkelde. De vele vraagtekens omtrent de Romeinse en vroegmiddeleeuwse periode maakt het moeilijk om in deze fase van het onderzoek hiervan een inschatting te maken.

De daaropvolgende periode is beter te vatten. De terreinen van fase 2 liggen volledig binnen de grenzen van de middeleeuwse **Vrijheid** die vermoedelijk in de 10de eeuw ontstond. Ze vormen een essentieel onderdeel van de historische kern van de stad. Mogelijk vormt de Wijnstraat ten westen van de Vrijheid een grens, in het noorden is dit de Molenbeek/Loozebeek. Ten oosten en ten zuiden wordt aangenomen dat de begrenzing door een gracht werd gevormd. De verschillende religieuze complexen rond de huidige Sint-Hermes- en Sint-Martinuskerk (en de verdwenen Sint-Pieterskerk) wijzen op het grote belang van de plaats in deze periode (zie *supra*). Deze kerken kenden **een intense bouwgeschiedenis**. Het succes van de relieken van Sint-Hermes betekende dat een toenemend aantal bedevaarders moest gehierbergd worden. De Vrijheid omvatte naast de collegiale met kloosterpand, kapittelgebouwen en –school, residenties, twee hulpkerken en een watermolen. Op de Kleine Markt bevindt zich waarschijnlijk een gebouw dat dienstdeed als vierschaar.

Het plangebied omvat ook het **voormalige kerkhof** tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martinuskerk dat vermoedelijk van de 11de tot het begin van de 19de eeuw in gebruik was.

Gezien de historiek van de site (Vrijheid) zijn sinds de middeleeuwen binnen het projectgebied verschillende wijzigingen (ophogingen, afgravingen...) in de ondergrond gebeurd. Ook bij recente infrastructuurwerken (nutsleidingen, Aquafin...) zijn delen van het terrein reeds **geroerd**.

1.5 De bepaling van de maatregelen

De site kan niet geheel in situ worden bewaard. Gelet op het aanwezige **kennispotentieel** binnen het projectgebied en de **impact** van de werken is verder onderzoek noodzakelijk.

De onderzoeksstrategie beschrijft de krachtlijnen van het onderzoek dat zal uitgevoerd worden. Het kan daarbij gaan om meerdere onderzoeksfases of verschillende onderzoeksmethoden. Ze beschrijft

¹ Crombé 1989, 101; Devos 2008, 207.

en motiveert de keuzes die aan de grondslag liggen van deze strategie. De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1. Is het MOGELIJK deze methode toe te passen op dit terrein?
2. Is het NUTTIG deze methode toe te passen op dit terrein?
3. Is het overdreven SCHADELIJK voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
4. Is het NOODZAKELIJK deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Eerst wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor **vooronderzoek zonder ingreep** in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Landschappelijk booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. De bureaustudie en het eerdere proefputtenonderzoek leverden al genoeg informatie op met betrekking tot de bodemopbouw. Bovendien is de omvang van het onderzoeksgebied te klein om grote landschappelijke structuren te kunnen vatten.
Landschappelijke profielputten	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. De bureaustudie en het eerdere proefputtenonderzoek leverden al genoeg informatie op met betrekking tot de bodemopbouw. Bovendien is de omvang van het onderzoeksgebied te klein om grote landschappelijke structuren te kunnen vatten.
Geofysisch onderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Geofysisch onderzoek is in deze context niet relevant omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren.
Veldkartering	Neen	Niet mogelijk en niet nuttig. De aard van de bodembedekking en het gebruik van het terrein (verharding) laat dit niet toe.

Vervolgens wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor **vooronderzoek met ingreep** in de bodem afgewogen.

Methode	Opportuin	Motivering
Verkenkend archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Er worden geen afgedekte sites verwacht door afzetting of colluvium. Eventuele archeologische sporen zullen zich manifesteren onmiddellijk onder de bouwvoor. De verwachting is dat het voornamelijk constructieresten en begravingen zal betreffen. Boringen laten een gedegen interpretatie van deze contexten (aard, samenhang, ruimtelijke spreiding, ...) niet toe.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. Er worden geen afgedekte sites verwacht door afzetting of colluvium. Eventuele archeologische sporen zullen zich manifesteren onmiddellijk onder de bouwvoor. De verwachting is dat het voornamelijk constructieresten en begravingen zal betreffen. Boringen laten een gedegen interpretatie van deze contexten (aard, samenhang, ruimtelijke spreiding, ...) niet toe.
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Neen	Mogelijk maar niet nuttig. De verwachting is dat artefactensites, indien aanwezig, in aanzienlijke mate reeds vergraven zullen zijn door (post-)middeleeuwse occupatie.

Proefsleuven en / of proefputten	Neen	Mogelijk en maar niet nuttig. Proefputten in iedere zone zijn reeds uitgevoerd in het kader van deze archeologienota en in 2015 (zie bijlage).
----------------------------------	------	--

Ten slotte wordt de opportuniteit van de diverse methoden van **archeologische opgraving** afgewogen:

Methode	Opportuin	Motivering
Werfbegeleiding	Ja	Mogelijk en nuttig. Het potentieel en de aanwezigheid van archeologisch erfgoed is reeds aangetoond door de uitgevoerde proefputten en eerdere opgravingen in het projectgebied. Werfbegeleiding kan gebruikt worden daar waar de werken niet raken aan het archeologisch niveau, de verwachting op archeologische sporen klein is of er enkel gefragmenteerde/sterk verstoorde sporen kunnen worden aangetroffen.
Opgraving	Ja	Mogelijk en nuttig. Het potentieel en de aanwezigheid van archeologisch erfgoed is reeds aangetoond door de uitgevoerde proefputten en eerdere opgravingen in het projectgebied. De heraanleg van de Vrijheid zal in bepaalde zones het archeologisch niveau raken en verstoren.

Afweging van de opportuniteit van de onderzoeksmethodes: op basis van hogestaande afwegingen wordt een archeologische opgraving voorgesteld dat bestaat uit:

- werfbegeleiding en opgraving

Rekening houdend met het aanwezige kennispotentieel in het projectgebied wordt in het onderstaande programma van maatregelen per deelzone, afhankelijk van de impact van de werken, een programma van maatregelen opgesteld.

De definities die hierbij gehanteerd zullen worden zijn, overeenkomstig de Code van Goede Praktijk 2.0:

- Werfbegeleiding:

Methode van archeologische opgraving waarbij de regie van de graafwerken bij de uitvoerder van de werken berust en het archeologisch onderzoek zich beperkt tot wat mogelijk is binnen het gegeven kader van deze werken.

De archeoloog staat 'bij de kraan' op het moment dat de werken door de aannemer uitgevoerd worden. Werfbegeleiding kan enkel gebruikt worden voor summiere archeologische vaststellingen als de verwachting op archeologische sporen klein is of er enkel gefragmenteerde/sterk verstoorde sporen kunnen worden aangetroffen. Het is niet opportuun bij een reële kans op sporen aangezien dan de werken vertraging kunnen oplopen.

- Archeologische opgraving:

Het gebruik van wetenschappelijke methoden en technieken waarmee doelbewust de ondergrondse, aan de oppervlakte of onder water aanwezige archeologische artefacten en archeologische sites worden opgespoord, vrijgelegd en door opgraving worden onderzocht en waarbij de archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten archeologische ensembles vormen.

De archeologische opgraving wordt toegepast in zones waar met zekerheid archeologisch erfgoed te verwachten is en waar door de impact van de werken ook in de diepte moet opgegraven worden. Een opgraving dient ruimer voor de werken te gebeuren afhankelijk van de deelzone.

2 Programma van maatregelen

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017C318 (bureauonderzoek) & 2017F9 (proefputtenonderzoek)

Sitecode: 17-RON-VH2

Wettelijk depotnummer: D/2017/12.857/50

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Ronse, Sint-Martensstraat, Schipstraat, Begijnhofstraat, Kleine Markt, Cypriaan de Rorestraat, Kaatspelplein en het deel van de Priestersstraat tussen Cypriaan de Rorestraat en de Sint Martensstraat (Figuur 2).

Bounding box:

punt 1= x: 95678,18 / y: 160153,26

punt 2= x: 95779,46 / y: 160043,83

punt 3= x: 95694,11 / y: 159938,65

punt 4= x: 95601,33 / y: 160107,57

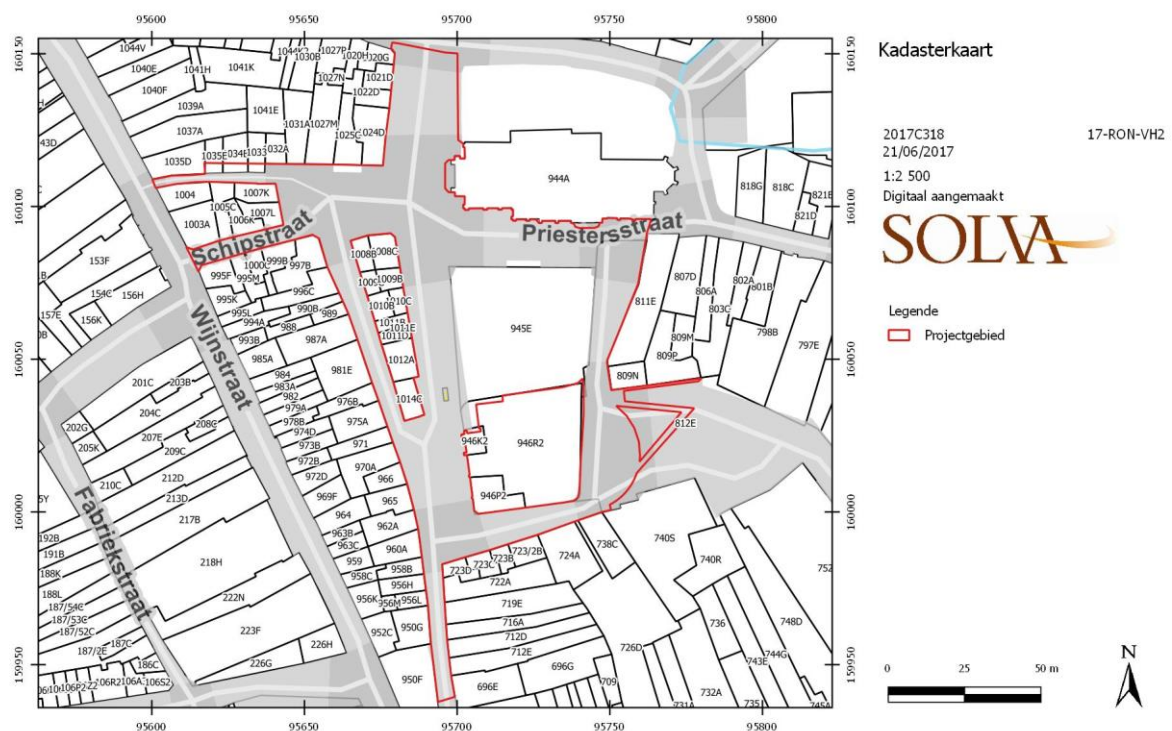
Kadastrale gegevens:

Ronse, 3de Afdeling, Sectie E, openbaar domein en perceelnummers 812e, 945e, 946r² (figuur 1).

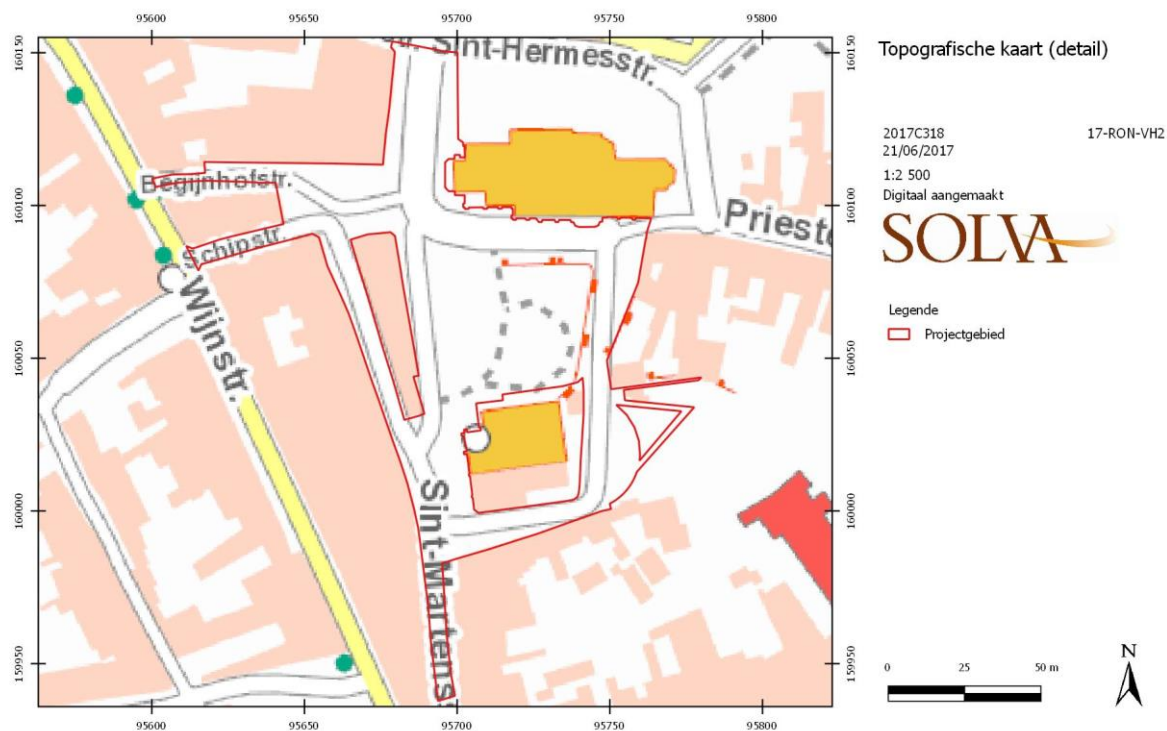
Topografische kaart: zie Figuur 3.

Wetenschappelijke advisering:

Niet van toepassing.

Figuur 2: Uittreksel van het kadastraal plan met de situering van het onderzoeksgebied (digitaal aangemaakt, 1:2500, 21/06/2017, bron: Agentschap Geografische Informatie Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).

Figuur 3: Detail van de topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (digitaal aangemaakt, 1:2500, 21/06/2017, bron: Agentschap Geografische Informatie Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).

2.2 Afbakening van de op te graven zones en wetenschappelijke vraagstellingen

2.2.1 Algemene aflijning van het onderzoeksgebied

Een globale aflijning van de te onderzoeken zones is te vinden op Figuur 4. Gelet op de geplande impact enerzijds en het grote potentieel van het projectgebied anderzijds wordt het geheel van het projectgebied in beschouwing genomen. Aangezien de aard van de werken echter sterk varieert, verschillen de te nemen maatregelen per deelzone. Een omstandige omschrijving per deelzone is te vinden vanaf 2.2.4 tot en met 2.2.20.

2.2.2 Wetenschappelijke vraagstellingen

Algemeen

De beschikbare historische en archeologische bronnen tonen zonder meer het **grote kennispotentieel** aan van dit deel van de stad, niet alleen voor de middeleeuwse periode maar ook voorgaande tijdvakken.

In en rondom de Sint-Hermeskerk zijn reeds heel wat archeologische onderzoeken en vaststellingen gebeurd. Toch is het beeld dat we vandaag hebben over de geschiedenis van deze site en de Vrijheid in het algemeen vrij fragmentarisch. Dit is deels te wijten aan de sterk gevarieerde aard van het vroegere archeologisch onderzoek. Veel van de huidige kennis is ook gebaseerd op de historische bronnen en het vroegmodern iconografisch materiaal. Binnen het projectgebied liggen dus zeker mogelijkheden en vraagstellingen omtrent het **aftoetsen en mogelijk synthetiseren van dit eerder onderzoek en de historische bronnen**.

Het huidige vooronderzoek bracht duidelijk sporen sinds de late middeleeuwen aan het licht. Een vervolgonderzoek kan zeker nieuwe inzichten bieden op de algemene ontwikkeling van de Vrijheid sinds deze periode. Gezien de ligging van het projectgebied in de kern van de Vrijheid (Kleine Markt/Sint-Hermessite/Sint-Martinuskerk) is het bovendien de verwachting dat ook sporen uit vroege en volle middeleeuwen (?) kunnen aangesneden worden. Dit opent uiteraard perspectieven naar **het ontstaan, de genese en de evolutie van de Vrijheid en de voorgaande occupatie** (religieuze nederzetting?). De zonder meer opmerkelijke Romeinse vondsten bij vroeger onderzoek ter hoogte

van de Sint-Hermessite doen vermoeden dat er ook op dit gebied nieuwe vraagstellingen te formuleren zijn.

Specifiek:

Op het niveau van de oudste stadsgeschiedenis en stadsontwikkeling:

- Tot welke periode zijn de aangetroffen sporen terug te voeren?
- Zijn er indicaties voor menselijke aanwezigheid in de prehistorie/metaaltijden en zo ja, kan daarvan de aard bepaald worden?
- Zijn er indicaties voor Romeinse aanwezigheid en zo ja, kan daarvan de aard bepaald worden? Staan deze in relatie tot eerder gevonden Romeinse steenbouw binnen de Vrijheid? Zijn er indicaties voor de vermoede aanwezigheid van een weg ter hoogte van de Schipstraat-Kleine-Markt-Priestersstraat? Zijn er verdere aanwijzingen die een Dionysuscultus bevestigen/ontkrachten? Hoe staat dit alles in relatie tot andere Romeinse sites in de buurt (bijvoorbeeld De Stadstuin)?
- Zijn er indicaties voor vroegmiddeleeuwse/volmiddeleeuwse aanwezigheid en zo ja, kan daarvan de aard bepaald worden? Aandacht gaat in het bijzonder uit naar het vinden van argumenten voor of tegen een religieuze stichting in de 7de-8ste eeuw.
- Is er sprake van een mogelijke continuïteit tussen de Romeinse en (vroeg)middeleeuwse perioden, chronologisch of ruimtelijk?
- Hoe staan eventuele vroegmiddeleeuwse sporen in relatie tot andere vroegmiddeleeuwse kernen in de buurt (bijvoorbeeld De Stadstuin - Spillegem) en de mogelijk volmiddeleeuwse handelsnederzetting rond de Grote Markt. Hoe kan dit begrepen worden in relatie tot de positie van de Grote Markt/Spillegemstraat? Wat brengt dit bij tot het begrip van de stadswording?
- Wat is de rol van de kerken daarin, en van de Sint-Martinuskerk in het bijzonder?

Op het niveau van het ontstaan, de begrenzing, de ruimtelijke indeling en de organisatie van de Vrijheid:

- Waar ligt de grens van de Vrijheid? Is deze materieel vast te stellen?
- Zo ja, in welke hoedanigheid of hoedanigheden (wal, gracht, haag, muur of een combinatie van deze)?
- Kan de eventuele begrenzing gedateerd worden? Is er een fasering vast te stellen?
- Tot welke periode zijn de aangetroffen sporen terug te voeren?
- Wat kan gezegd worden over de ontwikkeling van het projectgebied/de Vrijheid?
- Weerspiegelt de ruimtelijke indeling en het stratenpatroon, zoals we dat heden kennen, de historische situatie? Zijn er verschillen te bemerken (e.g. Cypriaan de Rorestraat, Priestersstraat)? Zo ja, welke?
- Is er een interne dynamiek of fasering in de ontwikkeling van de Vrijheid te bemerken?
- Zijn er aanwijzingen voor specifieke activiteiten, ambachten, ontginningen, fabricatie pelgrimsinsignis, ...?

Op het niveau van de kerken en de begraafplaats:

- Zijn er indicaties die een licht kunnen werpen op het ontstaan, de ouderdom en de ontwikkeling van de kerkelijke gebouwen, in het bijzonder de Sint-Martinuskerk waarover tot heden zeer weinig gekend is? Kan de stichting van deze kerk in de 11de eeuw bevestigd/ontkracht worden?
- Is er een ruimtelijke evolutie te bemerken in de begraafplaats tussen de kerken?

- Valt er inzicht te bekomen in de ouderdom van de begraafplaats? Is daarbij een zonering te bemerken en hoe staat dit in relatie tot de omringende kerkgebouwen?
- Hoe en waar manifesteert de oostelijke grens van het kerkhof zich?
- Beschikken de Sint-Martinuskerk en de Sint-Hermeskerk oorspronkelijk elk over een eigen kerkhof? Indien ja, is er sprake van een begrenzing van deze afzonderlijke begraafplaatsen en hoe manifesteerden deze zich? Hoe en wanneer vloeiden beide begraafplaatsen in elkaar?
- Gelet op de grote hoeveelheden te verwachten begravingen: is er een evolutie in begravingspraktijk vast te stellen?
- Kunnen er uitspraken gedaan worden over demografische evoluties, pathologieën, ...?

Op synthesesniveau:

- Hoe evolueert een eventuele religieuze stichting tot een stedelijke kern?
- Hoe verhouden verschillende kernen in een stad zich tot elkaar?
- In welke mate wordt stadswording bepaald door rechterlijke/religieuze aanwezigheid?
- In welke mate wordt stadswording bepaald door de lokale topografie?
- Welke plaats neemt Ronse in binnen het religieuze en stedelijke landschap in Vlaanderen?
- Vertaalt materiële cultuur de status van een bedevaartsoord en de aanwezigheid van gerelateerde infrastructuur (herbergen, brouwerijen, begijnhof, hospice, vierschaar, ...)?
- Kunnen eventuele brandlagen opgehangen worden aan historische gebeurtenissen (e.g. 1298/1559) en derhalve dienen als toekomstig chronologisch referentiekader?
- In welke mate kunnen de bekomen resultaten de bestaande hypothesen aanvullen, bijsturen of ontkrachten?
- Welke nieuwe vraagstellingen zijn naar de toekomst te formuleren?

2.2.3 Aandachtspunten per deelzone: algemene aannames

Gelet op het aanwezige **kennispotentieel** binnen het projectgebied en de **impact** van de werken, wordt per zone een **werfbegeleiding** of **opgraving** voorgeschreven. In bepaalde beargumenteerde gevallen wordt geen gevolg gegeven aan de geplande werken.

Onderstaande is opgesteld vanuit de **afweging** dat:

- Als er in bepaalde zones bij werfbegeleiding een kans zou bestaan op vertraging, is toch de voorkeur gegeven deze voorafgaandelijk te registreren d.m.v. een opgraving, om **vertraging tijdens de werken te vermijden**. In die zones zal een opgraving evenwel van beperkte duur zijn.
- De plannen van de **bestaande toestand** gaan standaard uit van een bestaande wegenisopbouw van **45 cm**. Echter, uit de **proefputten** uit 2015 en 2017 bleek dit doorgaans minder te zijn, waardoor de **vooropgestelde buffer** misschien **niet steeds gegarandeerd** is. Daarom wordt in bepaalde zones waar het archeologisch niveau mogelijks door de ontworpen toestand wel wordt geraakt, werfbegeleiding of opgraving ingeschreven.
- Na opgraving/werfbegeleiding, worden de eventueel resterende **in situ aanwezige archeologische lagen afgedekt door een worteldoek**.
- **Machines rijden niet over het archeologisch vlak**. Aanvulling met grond gebeurt eerst vanaf de kant. Vanaf dan kan grond aangevoerd worden vanop deze ophoging.
- Het **accent van het onderzoek** komt te liggen op de zones van **heraanleg van de straten en pleinen**, daar deze een beter inzicht geven in de **ruimtelijke en chronologische ontwikkeling van de Vrijheid** (ontstaan, ouderdom, begrenzing, evolutie, ...). Met uitzondering van enkele verspitte vroegmiddeleeuwse vondsten, zijn er momenteel namelijk geen aanwijzingen voor een vroegmiddeleeuwse stichting. Deze werken in de Vrijheid vormen wegens hun ruimtelijke impact en de reeds bestaande verstoringen de **laatste kans** om de geformuleerde

onderzoeksvragen rond deze Vrijheid te beantwoorden. Daarom wordt geopteerd om deze zones archeologisch zo goed als mogelijk te registreren via werfbegeleiding of opgraving.

- De **focus** betreffende de voormalige **begraafplaats** tussen de Sint-Hermes en de Sint-Martinuskerk ligt op het verwerven van inzicht in de **ruimtelijke begrenzing, ontwikkeling en stratigrafie** van de begraafplaats en het bemonsteren van skeletten voor **fysisch-antropologisch onderzoek**. Deze inzichten kunnen bij uitstek bekomen worden door een opgraving/werfbegeleiding van de omliggende straten, waar de geplande werken een impact zullen hebben die in deze zones toekomstig onderzoek sterk zou bemoeilijken. Voor het **Albertpark** zelf geldt **niet dezelfde hoogdringendheid** aangezien het aanwezige erfgoed grotendeels intact zal blijven, en de geplande werken bovendien niet van die aard zijn dat ze meer inzicht kunnen bieden in de gestelde vraagstellingen.

2.2.4 Aandachtspunten Zone 1 (Kaatsspelplein: zone tot aan kerkhofmuur)

- Een **werfbegeleiding** wordt ingepland voor het uitbreken van de verharding tot de voetpadrand (322 m²) en de aanleg van de groenzone (180 m²). Het archeologisch niveau zit er voldoende diep (proefput 2, 76 cm ten opzichte van het huidig maaiveld).
- Er wordt **geen gevolg** ingepland voor de aanleg van vaste en verzinkbare palen. Deze bodemingrepen verschaffen omwille van hun beperkte oppervlakte geen ruimtelijk inzicht. De bodemingreep voor de aanleg van de verzinkbare palen bedraagt 1,4 m³, voor de aanleg van de vaste palen 0,7 m³.
- Een **opgraving tot op verstoringsdiepte** wordt ingepland voor de aanleg van de wadi (met inbegrip van funderingssleuven), riolering (zone gevat tussen buitenste sleufwanden) en boomput. De ontworpen toestand raakt er het archeologisch niveau (proefput 2, 76 cm ten opzichte van het huidig maaiveld). Het volume grondverzet voor de boomput bedraagt ca. 1 m³. De wadi en de rioleringen beslaan samen een oppervlakte van ca. 142 m². Ze liggen op dieptes tussen de 1,3 en 3,6 m ten opzichte van het huidige maaiveld.

2.2.5 Aandachtspunten Zone 2 (westelijk stuk Begijnhofstraat):

- Deze zone (27,7 m²) is relatief weinig verstoord (in vergelijking met zone 4, zie verder) maar een **opgraving** in deze zone is **praktisch onuitvoerbaar** gezien de zeer geringe breedte van de straat.
- Omwille van **veiligheidsredenen** wordt derhalve geopteerd voor een **opgravingsput** (maximaal 1,5x10 m) op de hoek met het voetpad van de Wijnstraat. Deze put moet toelaten om vast te stellen hoe de westelijke **grens van de Vrijheid** zich manifesteert en waar deze zich bevindt.

2.2.6 Aandachtspunten Zone 3 (oostelijk stuk Begijnhofstraat):

- Deze zone (95,8 m²) is relatief weinig verstoord (in vergelijking met zone 5, zie verder) maar opnieuw spelen **veiligheidsoverwegingen** gezien de zeer geringe breedte van de straat en de nabijheid van de zuidelijke gevel tot het rioleringstracé.
- Gelet op de vrij grote zekerheid van archeologische sporen, is een werfbegeleiding minder opportuun wegens het risico op vertraging van de werken. Daarom wordt in deze zone een **opgraving tot op verstoringsdiepte** ingepland voor de heraanleg van de verharding met **plaatselijke coupes** ter hoogte van de aan te leggen rioleringen, cf. in acht te nemen veiligheidswetgeving en problematiek van de stabiliteit van de aanpalende huizen. De rioleringen beslaan 47,2 m² en liggen op dieptes rond de 1,2 m onder het huidige maaiveld.

2.2.7 Aandachtspunten Zone 4 (westelijk stuk Schipstraat):

- Deze zone (ca. 60 m²) is **wellicht reeds sterk verstoord** (in vergelijking met zone 2).
- Er bestaat niettemin nog een kans op het aantreffen van (gefragmenteerde) archeologische sporen, waardoor werfbegeleiding minder opportuun is wegens het risico op vertraging van

de werken. De zone is van belang in relatie tot de vraagstelling naar de begrenzing van de Vrijheid.

- Derhalve wordt een **opgravingsput** (maximaal 1,5x10 m) ingepland op het voetpad met de Wijnstraat. Deze put moet toelaten om vast te stellen hoe de westelijke **grens van de Vrijheid** zich manifesteert en waar deze zich bevindt.

2.2.8 Aandachtspunten Zone 5 (oostelijk stuk Schipstraat):

- Deze zone is **wellicht reeds sterk verstoord** (in vergelijking met zone 3).
- Er bestaat niettemin een kans op het aantreffen van archeologische sporen, waardoor werfbegeleiding minder opportuun is wegens het risico op vertraging van de werken.
- Een **opgraving tot op verstoringsdiepte** wordt ingepland van voetpadrand tot voetpadrand (79 m²) voor de aanleg van de verharding en de rioleringen. Hierbinnen beslaat de opgraving van de rioleringen 42 m² op dieptes tussen de 1 en 2,5 m ten opzichte van het huidige maaiveld.

2.2.9 Aandachtspunten Zone 6 (zuidwestelijk deel Kleine Markt):

- Een **opgraving tot op verstoringsdiepte** wordt ingepland voor de aanleg van een boomput (ca. 3 m³) en verharding tot de voetpadrand (ca. 241 m²). De ontworpen toestand raakt aan het archeologisch niveau (proefput 4, 30 cm ten opzichte van het huidig maaiveld).

2.2.10 Aandachtspunten Zone 7 (rest Kleine Markt, maar ten noordwesten van kerkhofmuur):

- Deze zone is **wellicht reeds sterk verstoord**.
- De ontworpen toestand van de rioleringen en de technische ruimte van de fontein raakt aan het archeologisch niveau (proefput 3, 1,06 m ten opzichte van het huidig maaiveld).
- De zone wordt als een geheel beschouwd wegens de anders totale fragmentatie van het aanwezig archeologisch erfgoed.
- Een **opgraving** van voetpadrand tot voetpadrand wordt derhalve ingepland voor deze zone ten noordwesten van de kerkhofmuur (ca 538 m²). De moederbodem bevindt er zich ca. 3,5 m onder het huidige maaiveld.

2.2.11 Aandachtspunten Zone 8 (Priestersstraat, tot de grens kerkhofmuur):

- Deze zone (ca. 1300 m²) ligt volledig binnen de grenzen van het kerkhof. Ter hoogte van de bestaande parking, zijn reeds skeletten aanwezig vanaf 26 cm onder het huidig maaiveld (proefput 8). Naast de zekerheid op begravingen, bestaat bovendien de kans dat er structuren worden aangetroffen die gerelateerd zijn aan de Sint-Hermeskerk. Derhalve wordt een **opgraving tot op verstoringsdiepte** (met inbegrip van het voetpad) ingepland voor de heraanleg van de verharding, de uitbraak van de parking ter uitbreiding van het Albertpark, de aanleg van rioleringen (zone gevat tussen buitenste sleufwanden, op dieptes tussen de ca. 1,9 en 2,9 m t.o.v. het huidige maaiveld, met inbegrip van de afwateringen voor de wadi's, ca. 1 m t.o.v. het huidige maaiveld) en de kern van de fontein (ca. 1 m³).
- Een dergelijke **opgraving laat een oost-west doorsnede toe op het kerkhof, maakt het mogelijk volledige begravingen aan te treffen en deze in hun ruimtelijke context te interpreteren en laat ten slotte tevens toe de oostelijke grens van het kerkhof te bepalen en inzicht te bekomen over fasering binnen het kerkhof**.
- Er wordt **geen gevolg** ingepland voor de aanleg van vaste en verzinkbare palen. Deze bodemingrepen zijn omwille van hun beperkte ingrepen details en verschaffen geen ruimtelijk inzicht.

2.2.12 Aandachtspunten Zone 9 (Sint-Martensstraat, gedeelte aansluitend op Kleine Markt):

- De ontworpen toestand raakt wellicht aan het archeologisch niveau (proefput 7, 42 cm ten opzichte van het huidige maaiveld).
- Een **opgraving tot op verstoringsdiepte** wordt ingepland van voetpadrand tot voetpadrand voor de heraanleg van de verharding en voor de zone gevat tussen de buitenste sleufwanden van de riolering (ca. 500 m²). De riolering bevinden zich op dieptes tussen de ca. 1,1 en 3 m ten opzichte van het huidige maaiveld.

2.2.13 Aandachtspunten Zone 10 (Cypriaan de Rorestraat):

- Een **werfbegeleiding** wordt ingepland voor de aanleg van een DWA-riolering onder het voetpad, in hetzelfde tracé als de bestaande riolering en met een kleinere diameter (ca. 126 m²). Een uitgebreid onderzoek is door de smalle sleuf weinig zinvol, daar eventueel aangesneden sporen niet in hun ruimtelijke context kunnen worden bestudeerd. De focus wordt daarom gelegd op het verwerven van stratigrafisch inzicht (profielregistratie).
- Een **werfbegeleiding** wordt ingepland voor de aanleg van groenzones (ca. 145 m²), daar de onderfundering van de bestaande verharding normaliter bewaard blijft.
- Het archeologisch niveau bevindt zich op dieptes tussen de 50 en 70 cm (proefputten 5 en 6). Mogelijkerwijze wordt het archeologisch niveau niet geraakt, maar toch wordt de voorkeur gegeven aan een **opgraving tot op verstoringsdiepte** voor de heraanleg van de verharding om het risico te vermijden begravingen aan te treffen tijdens werfbegeleiding (ca. 275 m²).
- Een **opgraving tot op verstoringsdiepte** wordt ingepland voor de aanleg van de wadi (ca. 124 m² tot een maximale diepte van 1,1 m onder het huidige maaiveld), daar de ontworpen toestand raakt aan de archeologische lagen (proefputten 5 en 6, 50-70 cm ten opzichte van het huidige maaiveld).
- **Dergelijke opgraving laat een noord-zuid doorsnede op het kerkhof toe en maakt het mogelijk volledige begravingen aan te treffen en deze in hun ruimtelijke context te interpreteren. Tevens kan inzicht bekomen worden in de fasering van het kerkhof.**

2.2.14 Aandachtspunten Zone 11 (Albertpark):

- Een **werfbegeleiding** wordt ingepland voor de **terreinprofilering en de opbraak en heraanleg van de paden** (ca. 1950 m³). De controleboringen in het park suggereren dat begravingen pas dieper, onder de ontworpen toestand aanvatten. In se worden geen begravingen verwacht maar werfopvolging kan toelaten eventuele structuren binnen het kerkhof alsnog ruimtelijk te registreren en kan dus ruimtelijk inzicht bieden.
- Voor de aanleg van de drie **toegangen** tot het Albertpark wordt **geen gevolg** ingepland. Verschillende relevante noord-zuid en oost-west doorsnedes op deze voormalige begraafplaats zijn reeds beschikbaar bij de opgraving van rioleringstracés in de omliggende straten (Priestersstraat, integraal, en C. de Rorestraat, opgraving verharding en wadi). Deze opgravingen zullen inzicht verschaffen in de stratigrafische opbouw, de begrenzing, de ontwikkeling en de fasering van het kerkhof en leveren bovendien een representatief staal aan voor fysisch-antropologisch onderzoek. Op basis van extrapolatie worden in de Priestersstraat en de C. de Rorestraat (wadi) namelijk een grootte-orde van telkens ca. 400/500 skeletten verwacht.

Extra (gefragmenteerde) skeletten uit het Albertpark zouden daarentegen tot een grote

toename in archeologische registratie en derhalve kosten leiden, maar **niet in kenniswinst**:

- De verwachting is dat de begravingen die geraakt zullen worden door deze werken van (sub-)recente datum zijn, aangezien de skeletten uit de lager gelegen proefput 8 tevens uit recente periodes dateren (de begraafplaats bleef in gebruik tot de 19de eeuw).
- Het aflopend verloop van de trappenpartij bemoeilijkt verder de technische realisatie van een eventuele opgraving en de interpretatie van de vondsten in hun ruimtelijke context. Zinnvolle profielen kunnen moeilijk bekomen worden. Op het diepste punt valt te

verwachten dat de aanleg van de bestaande keermuur ook reeds voor de nodige verstoring heeft gezorgd.

- Het verloop van de trappen is bovendien ook meestal schuin of “draaiend” op het kerkhof en op de oriëntatie van de begravingen. Een archeologisch vlak zou als het ware, door het aflopende verloop enerzijds, en door de draaibeweging van de trap anderzijds, twee maal schuin aangesneden worden, waardoor slechts zelden volledige begravingen zullen worden aangesneden. Derhalve zouden voor een zinvolle opgraving meer archeologische resten moeten worden verstoord dan er bij de geplande werken zullen worden geraakt. Dit alles resulteert in een gefragmenteerd beeld, dat bovendien geen fundamentele bijdrage levert tot de vraagstellingen rondom dit kerkhof (ouderdom, afbakening, evolutie) en de mensen die er begraven werden. Dergelijke vragen kunnen daarentegen veel beter beantwoord worden middels opgravingen in de zones 8, 10, 12 en 13.
- De werken snijden slechts een deeltje van het park zelf aan en vormen geen fundamentele bedreiging voor de potentieel aanwezige kenniswinst, daar het merendeel van deze voormalige begraafplaats nog intact bewaard blijft.
- Gelet op de hoge waarschijnlijkheid op het aantreffen van menselijke resten, wordt aanbevolen dat de aannemer bij de werken aan het Albertpark de werf afschermt van het publiek. Beenderen die tijdens de werken vrijkomen moeten apart worden ingezameld in een ondoorzichtige container en gestockeerd, opnieuw afgeschermd van het publiek.

2.2.15 Aandachtspunten Zone 12 (Sint-Martensstraat tussen Passage en Priestersstraat):

- Er wordt **geen gevolg** ingepland voor de aan te leggen **groenzone**, daar de onderfundering bewaard blijft (ca. 283 m²).
- Er wordt **geen gevolg** ingepland voor het bouwen van een **keermuur**, daar deze voor de bestaande wordt geplaatst.
- Er wordt een **opgraving tot op verstoringsdiepte** ingepland van voetpadrand tot voetpadrand (ca. 240m²). De ontworpen verharding gaat namelijk wellicht dieper dan de bestaande (opgravingen Philippe Crombé en proefput uit archeologienota: 35 cm ten opzichte van het bestaand maaiveld). Voor de aanleg van de rioleringen wordt opgegraven tussen de buitengrenzen van de sleuven. Ze liggen op dieptes tussen de ca. 2,1 en 3,4 m.

2.2.16 Aandachtspunten Zone 13 (pleintje voor de Passage):

- Ter hoogte van de aan te leggen boomput (3 m³) en vaste en verzinkbare palen (in totaal 9 m³) is er **geen gevolg** ingepland. Deze ingrepen zijn omwille van hun beperkte oppervlakte te beschouwen als details en geven aldus een te beperkt ruimtelijk inzicht. In het geval van de boomput is bovendien vrijwel zeker dat op de kerkhofmuur gebotst zal worden, waarvan het verloop in deze zone reeds gekend is uit eerdere vaststellingen.
- Voor de heraanleg van de verharding wordt er ter hoogte van dwarsprofiel 1 (zuidelijke zone) een **werfbegeleiding** ingepland (209 m²). Theoretisch blijft hier namelijk 21 cm buffer behouden. Binnen deze zone wordt een boomput verder opgegraven tot op verstoringsdiepte.
- Ter hoogte van dwarsprofielen 2 en 3 (centraal-noordelijk) is, rekening houdende met proefput 7 (eerste archeologisch niveau op 42 cm ten opzichte van het huidig maaiveld), hier niet voldoende buffer aanwezig. Voor de heraanleg van de verharding en afwatering van ‘De Passage’ in deze deelzone wordt derhalve een **opgraving tot op verstoringsdiepte** met inbegrip van de voetpaden ingepland, wegens de mogelijkheid op het aantreffen van kerkhofgrond en eventueel begravingen (ca. 552 m²).

2.2.17 Aandachtspunten Zone 14 (Sint-Martensstraat ten zuiden van ‘De Passage’):

- De ontworpen toestand reikt dieper dan de bestaande situatie (proefput 1, eerste archeologische niveau op 35 cm ten opzichte van het huidig maaiveld). Derhalve wordt voor

de heraanleg van de verharding van de zuidelijke voetpadrand tot aan 'De Passage' een **opgraving tot verstoringsdiepte** ingepland (ca. 252 m²). Daarbinnen worden een boomput (1 m³) en de zone gevat tussen de buitenste sleufwanden van de riolering verder opgegraven tot op verstoringsdiepte, tussen de ca. 1,5 en 2 m ten opzichte van het huidige maaiveld.

2.2.18 Aandachtspunten Zone 15 (ten oosten van de Passage, onder parking gemeentehuis):

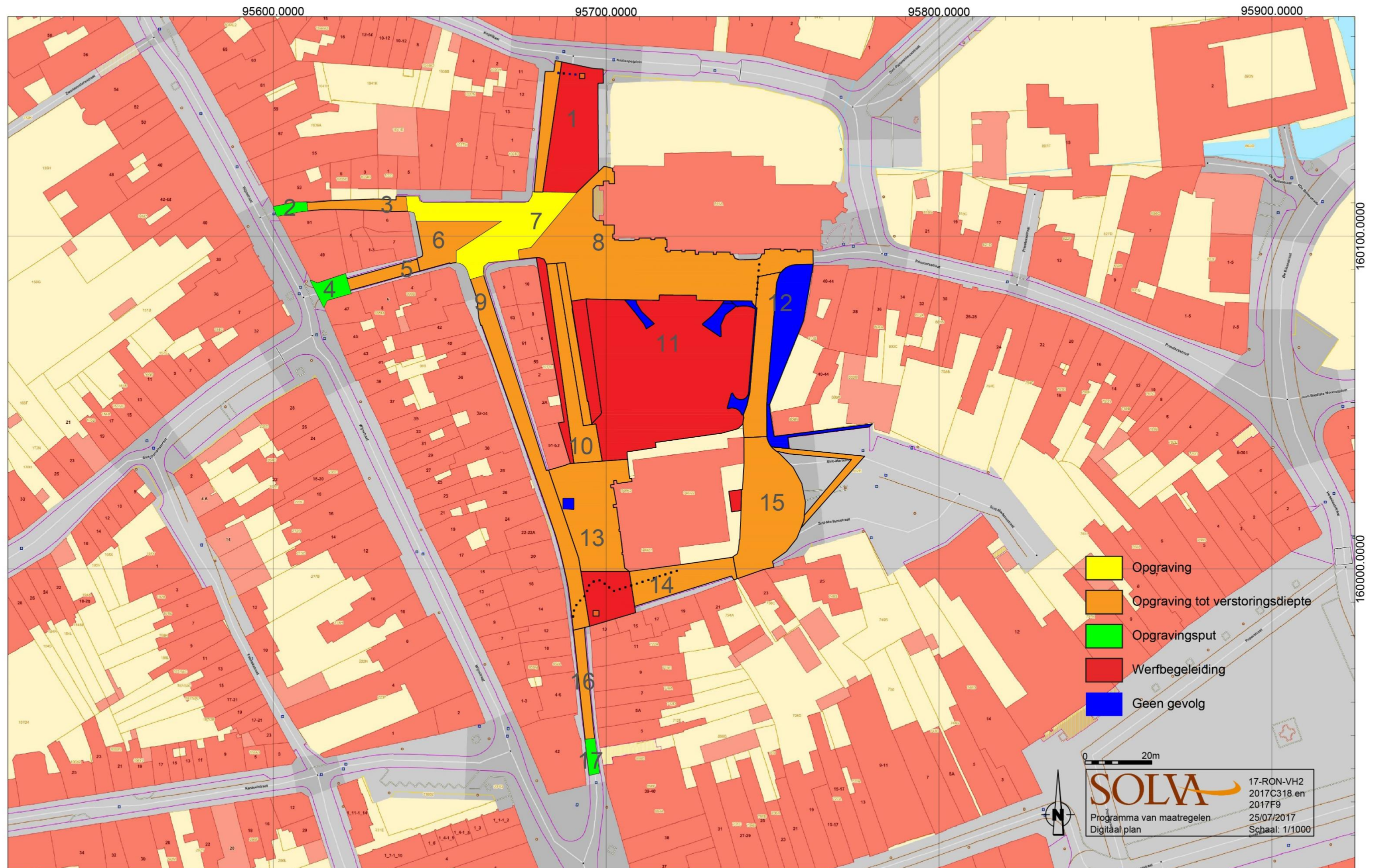
- De ontworpen toestand gaat dieper dan de bestaande dikte van de wegeis (35 cm, zie proefput uit deze archeologienota). Derhalve wordt voor de heraanleg van de verharding en groenzones een **opgraving tot op verstoringsdiepte** uitgevoerd, met inbegrip van de voetpadrand ter hoogte van de voormalige Sint-Martinuskerk (ca. 550 m²).
- Voor de aanleg van rioleringen wordt tevens **opgraven tot op verstoringsdiepte**, tussen de buitenste sleufwanden (160 m², op dieptes tussen 1,5 en 2,8 m ten opzichte van het huidige maaiveld).
- Bij de aanpassing van de oostelijke trappen van 'De Passage', wordt een **werfbegeleiding** ingepland, daar de dragende constructie behouden blijft en enkel een deeltje van de noordelijke muur wordt uitgebrouwen (ca. 21 m²).

2.2.19 Aandachtspunten Zone 16 (Sint-Martensstraat, tussen pleintje en 17):

- Deze zone is **wellicht reeds sterk verstoord**.
- Niettemin wordt er, wegens de kans op archeologie en de eventuele aanwezigheid van de grens van de Vrijheid, een **opgraving tot op verstoringsdiepte** ingepland van voetpadrand tot voetpadrand (102 m²) voor de heraanleg van de verharding en voor de zone tussen de buitenwanden van de ontworpen rioleringen.

2.2.20 Aandachtspunten Zone 17 (ten noorden van Rooseveltplein):

- **Wellicht is deze zone reeds sterk verstoord**.
- Gelet op de vraagstelling rond de grens van de Vrijheid, wordt een **opgravingsput** (maximaal 1,5x10 m) ingepland op de grens met het Franklin Rooseveltplein.

Figuur 4: Programma van maatregelen voor de Vrijheid (digitaal aangemaakt, 1:1000, 25/07/2017, bron: Agentschap Geografische Informatie Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).

2.3 De opgravingsstrategie, -methoden en –technieken

De opgraving en rapportage zal geschieden aan de hand van een **volledige digitale registratie in de relationele archeologiedatabank van SOLVA**. In deze integrale en geïntegreerde databank zijn alle stappen en informatie van opgraving tot en met deponering en beheer vervat. De relationele databank maakt een doorgedreven analyse van sporen, spoorcombinaties en structuren mogelijk, in relatie tot elkaar en tot de vondsten, maar tevens in relatie/confrontatie met andere opgravingsprojecten. De databank streeft tevens naar **gegevensuitwisseling** met andere databanken. Daartoe zijn op diverse niveaus in de databank exports mogelijk, zodat de gegevens ook kunnen beschikbaar gesteld worden en geïntegreerd worden in andere databanken. Aan dit aspect zal ook in het natraject aandacht geschonken worden.

De opgraving en rapportage zal geschieden volgens de Code Goede Praktijk 2.0. We vermelden hieronder enkele bijzondere aandachtspunten.

1. Terreinonderzoek:

1. 1. Praktische organisatie:

- de onderzoekszone wordt in verschillende deelzones opgedeeld waardoor diverse profielen zullen worden geregistreerd;
- het aantal grondplannen zal volgens de noodwendigheden worden aangelegd
- er is specifieke aandacht voor bulkstalen, gelet op de verwachte hoeveelheden vondsten

1.2. Specifieke aandachtspunten:

De **afgraving** van het bovenste niveau tot het eerste relevante archeologische niveau gebeurt machinaal. Indien meerdere vlakken moeten worden aangelegd, wordt het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt vooraleer er verdiept wordt. De vlakken worden steeds gelinkt aan de profielen. De overige verdiepingen gebeuren handmatig uitgezonderd het verwijderen van puinpakketten en ophogingen. Het machinaal afgraven tot het volgende archeologische niveau zal steeds gebeuren onder begeleiding van een **metaaldetectorist**.

Opengelegde zones mogen niet betreden worden met de kraan en/of ander zwaar materieel.

Er worden **maatregelen** genomen tegen **overlast door regen- en/of grondwater**, die niet schadelijk zijn voor het bodemarchief. Indien de registratie van sporen gehinderd wordt door een hoge grondwaterstand wordt er **kaderbemaling** voorzien. Bij de plaatsing ervan wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanwezigheid van dit bodemarchief en de op te graven zones.

Bij elk grondplan dat wordt aangelegd, wordt het vlak opgekuist en gefotografeerd en de aanwezige sporen geregistreerd en beschreven (relationele **databank**). Het aanwezige **vondstmateriaal** wordt integraal gerecupereerd. Vervolgens worden de sporen gecoupeerd om een beter inzicht te verwerven in hun aard en samenstelling. Deze coupes worden eveneens volledig geregistreerd en beschreven en het vondstmateriaal gerecupereerd.

De relevante **profielen** worden geregistreerd en beschreven. Indien een spoor zich tegen de putwand bevindt, wordt het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Er wordt dagelijks voorzien in een volledige opmeting van vlak en sporen. Dit betekent dat er dagelijks een recent en aangevuld grondplan beschikbaar is, dat op elk moment aangeleverd kan worden.

Muren worden in detail gedocumenteerd in functie van de identificatie van fundering en opgaand muurwerk, bouwnaden en dergelijke meer. Van muren worden minstens de omtrek, bouwnaden en eventuele negatieve indrukken ingetekend. Baksteenformaten worden genoteerd (lengte x breedte x

dikte). Muren worden in hun geheel en in delen volledig gefotografeerd, frontaal, met overlapping in de foto's.

Vloeren worden in detail gedocumenteerd in functie van gebruikssporen en resten van er op of in gebouwde constructies (binnenmuren, doorgangen, negatieve sporen, ...). Vloeren worden minstens in hun geheel gefotografeerd. Bij een vloer met een bepaald patroon worden detailfoto's genomen met schaallat. Een vloer met decoratieve tegels wordt in detail ingetekend en gefotografeerd. Indien de vloeren moeten uitgebroken worden, dienen deze tegels, ook de niet-decoratieve wanneer ze deel uitmaken van de decoratieve vloer, gerecupereerd te worden en krijgen ze een nummer dat op het detailplan wordt aangeduid. Bij de recuperatie van de tegels worden de nodige conservatiemaatregelen in acht genomen. Alle eco- en artefacten in een opmaaklaag worden ingezameld.

Het opgraven van de **begravingscontexten** gebeurt onder coördinatie van een fysisch antropoloog. Inhumaties worden als volgt geregistreerd:

- Elk individueel graf wordt gefotografeerd.

- Lijksilhouetten: al schavend verdiepen; het silhouet wordt gefotografeerd, ingetekend op schaal 1/10 en beschreven.

- Skeletgraven: de skeletten worden vrijgelegd, schoongemaakt, gefotografeerd, ingemeten via digitale 3D-fotografie met duidelijk zichtbare topografisch verankerde merktekens die in een digitaal plan kunnen verschaald worden en beschreven aan de hand van skeletfiches. Het schoonmaken gebeurt met aangepast opgravingsmateriaal, zonder schade aan het beendermateriaal te berokkenen. Rechtstreeks contact met sterk zonlicht dient vermeden te worden aangezien de beenderen niet te snel mogen drogen. Er worden per skelet overzichtsfoto's genomen langs hoofd- en voeteinde (zo horizontaal mogelijk), alsook detailfoto's van de handen, voeten, hoofd en nekwerfels (na het wegnemen van de onderkaak). Alle skeletten die zich in context en anatomisch verband bevinden en dermate volledig zijn dat ze relevant en waardevol zijn in functie van een eventueel antropologisch, paleo-pathologisch vervolgonderzoek, worden geregistreerd en geborgen in kunststof verpakkingen, de resten van de linker- en rechterhand en van de linker- en rechtervoet worden elk in een aparte kunststof verpakking bij het skelet bijgehouden. Het hoofd wordt volledig met de schedelinhoud en omringende aarde ingezameld. Het bergen van het skelet gebeurt dermate dat het uitleggen nadien eenvoudig kan verlopen (links-rechts gescheiden en ook de voornaamste lichaamsdelen gescheiden). Na het bergen van het skelet wordt de grond onder het skelet volledig bemonsterd en uitgezeefd op een zeef met maaswijdte van 2mm. Skeletmateriaal dat niet meer in situ of anatomisch verband ligt, wordt verzameld en beschouwd als losse vondst. Deze selectie en het bergen wordt uitgevoerd onder coördinatie van de fysisch antropoloog. Er is bij de registratie en berging bijzondere aandacht voor elementen die informatie verschaffen over het fysieke aspect van de funeraire structuren (in volle grond, kisten, grafkelders, grafstenen, ...), aan het begrafenisisritueel (spatiale organisatie, bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, elementen die kunnen wijzen op een begraafing met kledij of in een lijkwade, balseming (pollenanalyse)...).

2. Rapportage

Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een databank geïnitieerd. Haar doel is het kunnen zowel invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten.

Deze databank is geen star gegeven, maar een 'ongoing' project, te meer nu ook de stap is gezet naar een volledig digitale registratie op het terrein.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het spoor. Deze kleinste eenheid valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de contexten. Contexten groeperen één of meerdere sporen. Elke context krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze context behoort. Het is evenwel zo dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de context waartoe ze behoren. Vanuit dit contextniveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die context en waaraan de vondsten, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de contexten onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de structuren. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere contexten. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste contextnummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (contextniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een context (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (contextniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke context tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeerd onder een structuur telkens de tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de contexten die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende contexten die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Het zijn de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die verder in de tekst de leidraad vormen. Voor de volledigheid geven we nog mee dat er thesauruslijsten zijn opgesteld die duidelijk definiëren welke archeologische gehelen als context dan wel als structuur geïnterpreteerd worden.

Wat de vondsten en de staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie en datering voorziet. Beide gebeuren zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende inventarisnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, context- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map 'bijlagen': rapport, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan, ...

3. Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie:

Het is bijzonder moeilijk om in deze fase het type en aantal waarderings- en analyses in te schatten. Het is evident dat door de omvang van het projectgebied, de verscheidenheid aan archeologische 'complexen' binnen het projectgebied (straten, begrenzingen, markt, begraafplaats, gebouwen (?), ...)

een breed scala aan analyses in aanmerking zouden kunnen komen ter ondersteuning van de vraagstellingen.

Eén van de grote uitdagingen bij dit onderzoek zal zijn om de oorsprong en ontwikkeling van het gebied van de (latere) Vrijheid in kaart te brengen en in relatie te brengen met de algemene ontstaansgeschiedenis en verdere ontwikkeling van Ronse. Op dit vlak biedt het onderzoek immers veel potentieel. Derhalve wordt de nodige aandacht besteed aan **dateringsmiddelen**. Voor de vroege en volmiddeleeuwse periode valt immers geen overvloed aan aardewerk te verwachten om te dateren. Daarentegen kan bijvoorbeeld radiokoolstofanalyse voor de periode tussen pakweg 850/900-1050, de periode waarin belangrijke ontwikkelingen verondersteld worden, vrij nauwkeurige dateringen opleveren.

Het is niet bekend in welke mate het huidige stratenpatroon en de bewoning een historische weerspiegeling is. Huizenblokken of gebouwen (al dan niet beerputten) worden slechts in mindere mate verwacht maar kunnen niet uitgesloten worden. Anderzijds zijn op de Kleine Markt ook veel (afval)kuilen te verwachten, met o.a. reeds aangetoond beduidende hoeveelheden botmateriaal. Derhalve gaat ook aandacht uit naar analyse van **pollen- en macrostalen, alsook archeozoologisch onderzoek**.

Aangezien een belangrijk deel van het projectgebied gesitueerd is op de begraafplaats tussen de Sint-Hermeskerk en de Sint-Martenskerk, vallen grote hoeveelheden begravingen te verwachten. Het is noodzakelijk een **fysisch-antropologisch** assessment te voorzien dat toelaat het onderzoekspotentieel van deze populatie, per zone/periode, in kaart te brengen zodat na het afronden van de rapportage in kader van de verdere depotwerking actief en gericht kan gezocht worden naar mogelijkheden voor post-excavationonderzoek op deze – naar verwachting – grote collectie.

Onderstaande analyses zijn hooguit richtinggevend, het uiteindelijke aantal en het soort analyse zal bepaald worden na assessment en kan (in functie van de aangetroffen contexten) afwijken.

AMS-datering: 20 analyses ter ondersteuning van de datering van de diverse archeologische structuren en zones; 20 analyses in kader van de datering van de begraafplaats en eventueel ter ondersteuning van het fysisch-antropologisch onderzoek (isotopen)

Dendrochronologie: waardering (6) en analyse (4)

Archeozoölogie: 2 dagen waardering en 8 dagen analyse

Macrostalen: waardering (15) en analyse (12)

Pollenstalen: waardering (15) en analyse (12)

Natuursteenidentificatie en mortelanalyse: 5

Fysisch-antropologisch assessment: in functie van de werkelijke aantallen zal een representatief staal onderzocht worden; voorlopig wordt uitgegaan van 120 individuen, desgevallend op te splitsen per periode/deelzone

Tot slot kan verwacht worden dat een aantal **conserverende acties** moeten ondernomen worden (aardewerk, glas, metaal, leder, ...). We gaan hierbij – naar analogie met andere stadsopgravingen – in eerste instantie uit van een vrij grote hoeveelheid metalen objecten, die bij eventuele begravingen kunnen aangetroffen worden (knopen, spelden, gespen, ...). Van metalen vondsten wordt een röntgen-opname gemaakt, op basis waarvan na assessment zal bepaald worden welke vondsten verdere conserverende acties behoeven.

2.4 De criteria die gehanteerd zullen worden om te bepalen op welke situaties bepaalde voorziene onderzoekshandelingen alsnog niet uitgevoerd moeten worden

Sommige dateringen zullen/kunnen niet uitgevoerd worden wanneer na evaluatie/assessment blijkt dat de bekomen stalen niet geschikt zijn voor datering. Dit geldt in het bijzonder voor mortelstalen, waarbij de geschiktheid zal bepaald worden in overleg met het Labo voor Radiokoolstofdatering, KIK.

2.5 Een schatting van de totale duur van de opgraving

Voor de uitvoering van de opgraving is een tijdsvenster van 1 jaar voorzien. De effectieve termijnen en fasering worden in overleg met de opdrachtgever en de aannemer bepaald, eens deze laatste gekend is, en in functie van de daadwerkelijk aangetroffen begravingen. De in te zetten middelen naar personele bezetting en logistieke middelen zullen daarop afgestemd worden. Verschillende zones kunnen simultaan opgegraven worden.

2.6 Kostenraming

Uitgangspunten, aannames en randvoorwaarden:

- De raming gaat uit van een vrij toegankelijke zone;
- De opbraak van de verharding, afvoer van puin, ... wordt door een gespecialiseerd aannemersbedrijf uitgevoerd;
- Er dient rekening gehouden te worden met de beperkte beschikbare ruimte in de nauwe straatjes rond de Kleine Markt. Inzet van grotere logistieke middelen (kraan) is hier niet mogelijk. Ook de stockage van uitgegraven grond is ter plaatse niet mogelijk. Dit impliceert veel manueel graafwerk en manuele afvoer van grond;
- De afgraving gebeurt voor wat betreft de bovenlaag machinaal tot op een eerste archeologisch niveau of tot op de verstoringsdiepte, al naargelang. Voor de zone rond de Kleine Markt zal dit met een kleine graafmachine dienen te gebeuren;
- Na opbraak zullen verdere uitgravingen hoofdzakelijk manueel dienen te geschieden, door de beperkte ruimte of door de aard van de sporen (begraving);
- De raming gaat uit van een grote densiteit aan begravingen in een groot deel van het projectgebied en houdt rekening met de vastgestelde densiteit aan archeologische sporen tijdens het proefputtenonderzoek uit 2015;
- De termijn voor het veldwerk zal afhankelijk zijn van de fasering van de werken. Er dient rekening gehouden te worden met diverse onderbrekingen tijdens het werfverloop;
- Assessment en rapportage zal aaneensluitend gebeuren;
- AMS-datering: 20 analyses ter ondersteuning van de datering van de diverse archeologische structuren en zones; 20 analyses in kader van de datering van de begraafplaats en eventueel ter ondersteuning van het fysisch-antropologisch onderzoek (isotopen);

- Dendrochronologie: waardering (6) en analyse (4);
- Archeozoölogie: 2 dagen waardering en 8 dagen analyse;
- Macrostenen: waardering (15) en analyse (12);
- Pollenstenen: waardering (15) en analyse (12);
- Natuursteenidentificatie en mortelanalyse: 5;
- Fysisch-antropologisch assessment: in functie van de werkelijke aantallen zal een representatief staal onderzocht worden; voorlopig wordt uitgegaan van 120 individuen, desgevallend op te splitsen per periode/deelzone;
- Conservatie: € 7500;
- Het beheer van het archeologisch ensemble zal geschieden in het erkend onroerend erfgoeddepot van SOLVA.

Een gedetailleerde kostenraming is te vinden in de privacyfiche.

2.7 De noodzakelijke competenties van de uitvoerder

De dagelijkse uitvoering van het onderzoek ligt in handen van minstens:

- één archeoloog-projectleider (erkend archeoloog, veldwerkleider en materiaaldeskundige), verantwoordelijk voor het onderzoek (terreinwerk en rapportage). Hij/zij beschikt over minstens 240 werkdagen opgravingservaring op sites met complexe verticale stratigrafie in Vlaanderen, heeft aantoonbare ervaring met begravingscontexten (minstens 3 opgravingsprojecten op (post)middeleeuwse kerkhoven) en als leidinggevende, aangetoond via CV;
- één archeoloog-assistent. Hij/zij beschikt over minstens 120 werkdagen opgravingservaring op stadscontext, aangetoond via CV;
- drie à vier medewerker(s) zonder specifieke diplomaverenissen;
- fysisch-antropoloog in functie van de coördinatie van de opgraving van menselijke resten. Hij/zij heeft ervaring met middeleeuwse en postmiddeleeuwse grafcontexten;
- Indien natuurlijke aardkundige eenheden in stratigrafisch primaire positie aanwezig zijn, wordt een aardkundige ingezet;
- Conservator en natuurwetenschappers worden ingezet volgens de noodwendigheden.

2.8 Voorstel tot gedegen bewaring van het archeologisch ensemble

Het erkend onroerend erfgoeddepot van SOLVA, p/a Industrielaan 25B, 9320 Erembodegem, zal cf. overeenkomst met de bij SOLVA aangesloten besturen instaan voor het verdere behoud en beheer van het tot stand gekomen archeologisch ensemble.